

VÁROSI ÉS FALUSI ÉPÍTŐMŰVESZETÜNK

(Képmelléklettel)

A FERENC JÓZSEFI KOR építőművészete ma már történelmi távlatban áll előttünk. A nagy gazdasági fellendülést, a páratlan arányú építési lehetőséget megadta apáinknak a sors, de egy szerencsés művészet kialakulásának előfeltételeit már nem. Sokan keseregnek ezen, akiknek szeme nem tud városképünkön megnyugodni és bizony soká ezzel kell még kezdeni elmélkedéseinket, amíg ezen kor sokszor szerencsétlen, kőben örökített emlékei el nem tűnnek utódaink szeme elől.

A hibák közül, melyben a kor építőművészete szenved, a következők alapvetőek.

a) Az egységes stílusuralom ebben a korban szűnt meg és annak a rendnek, természetes összhangnak és akaratlan, művészetből fakadó fegyelmezettségnek helyét (amely az előző korokban sohasem hiányzott) a „felszabadult“ építészet nem tudta betölteni. Az egyéniség, helyesebben az egyénieskedés arra vezetett, hogy a sorban egymás mellett épülő, nagyjában egyforma bérházak és villák egymásközt versenyre keltek: valamennyi feltűnni vágyott külseje révén. A feltűnni vágyók együttese szükségképpen híjjával lett a nagyvonalúságnak és az utcaképek oly viszonylatba kerültek az architektonikus kompozícióhoz, mint aminőben a piaci lárma áll Beethoven szimfóniáihoz. Ez a szellem még az épületeket is meghaladó mértékben jelentkezett az üzleti kirakat — portál — építésben és a temető-építészetben.

b) A tervszerű városrendezés nem tartott lépést a gyors építőtevékenységgel, eszközei korlátoltak, művészi elgondolásai pedig legtöbbször sivarak voltak: gondoljunk az összes metropolisok bérháznegyedeire, sakktáblaszerűen vezetett, fátlan, sivár utcáira, terek, parkok és más művészi hatású városképek hiányára.

c) A formaképzés ebben a korban az eklekticizmus és szecesszió általában sekély művészi értékű eredményeit hozta létre, végül

d) a hirtelen megnövekedett mennyiségű, ezek között sok új és jelentős feladat elvégzésére nem volt elég hivatott művész, de a társadalmi és gazdasági szabadság különben is a nem hivatottak érvényesülésének kedvezett.

A kor szellemének és művészetének — mint szülőnek és gyermekének — hasonlatossága ebben a korban sem hiányzik, sőt talán markánsabb, mint bármikor.

Vájjon a kiegyezési korszak élelmes középszerű emberének nem kőben megörökített mása-e az új, kiforratlan épület-típus, a pesti bérház? A saját érvényesülés előtérbe helyezése, az emberiség közös kérdéseinek elhanyagolása, a régi társadalmi stabilitás megszűnte, társadalmunknak a gyors lehetőségek hátán felnőtt, sokszor fonák „nagyjai“, nem azonos jelenségek-e avval a zűrzavarral, amit a városépítésben észlelünk? Végül a hirtelen megszorodott, de meg nem emésztett megismerés és fejlődés találhatott volna-e magához hasonlóbb stílust, mint az eklekticizmus, majd a szecesszió?

Hogy a kor építészeti elgondolásának felsorolt hibás alapelvei valóban a kor szelleméből fakadtak, ezt bizonyítja erősségük is, mely olyfokú volt, hogy a legnagyobb egyéniségek sem vonhatták ki alóla magukat. Gondoljunk csak Pecz Samura, erre a személyében szerény, de meggyőződéses művészegyéniségű építészünkre, aki előtt elhalványul a budai vár kész harmóniája, amikor az Országos Levéltár épületét tervezi, vagy Alpár Ignácra, a városligeti történelmi épületcsoport alkotójára, aki egyiptomi útján szerzett benyomásainak hatása alatt tervezi meg — az Anker károlykörüti bérpalotáját.

Legyünk azonban igazságosak és lássuk be másoldalról azt is, hogy a feladatok, melyekkel ez a kor szemben találta magát, újak voltak és nehezek. Ilyen mindenekelőtt az építkezési tevékenység hihetetlen megnövekedése: egy emberöltő alatt Budapest lakossága kétszeresére szaporodott. Ilyen volt a magasabb (3—6 emeletes) építmények meghonosodása, ami a városépítészetben számos problémát vetett máról holnapra fel, közöttük olyanokat, amelyek azóta is megoldatlanok.

A liberális kor építőművészete tehát rossz vágányon indul el, Magyarországon épűgy, mint másutt. Alkotásai ott jobbak, ahol a történelmi tradíció erősebb, mert ez, mint a jóízlés megbízható neveleje, tudat alatt is mérsékletre készítette az alkotókat.

A kor bélyegét elsősorban azokra a nagyvárosokra nyomta rá, amelyek hirtelen fejlődtek. Budapestünk építőművészi mérlege ebből az időből felemás eredményt mutat: régi, értékes emlékek lebontása, városrendezési kérdések hibás megoldása, az új városrészek sivár arculata nem örvendetes örökségek, de hála kimagasló művészi egyéniségeinknek, maradandóbb értékek is keletkeztek (Királyi vár, Hősök tere, Halászbástya és mások). Mindezt egybevetve még inkább örvendjünk, mint panaszkodjunk, mert Budapest arculata, ha szenvedett is, de nem ment annyira tönkre, mint más ebben a korban hirtelen fejlődött világvárosoké, mint főként Berliné.

Vidéki városaink egyrészt a lassúbb ütemű építkezés és építőművészi tradíciók szerencsésen óvták meg. (Eger, Pécs, Sopron, Székesfehérvár, Veszprém.) Ahol azonban ilyen szerencsés adottság nem volt, ott siralmasan sivár városok keletkeztek. (Miskolc, Balassagyarmat, Nyíregyháza, Salgótarján.)

Mennél távolabb kerülünk a kultúra gócpontjaitól, annál silányabbak a kiegyezés utáni építészeti fejlődés emlékei. Gyorsabban fejlett kisvárosaink és nagyközségeink egész építészeti jövőjét vigasztalan helyzetbe hozta a két főtenyező: a városépítési rendezetlenség

és a képzetlen-tanulatlan, emellett hivalkodóan egyénieskedő „tervezők“ kizárólagos alkotása (1. Aszód, Hatvan, Szekszárd, Békéscsaba, Szerencs stb.)

A falu ennek a kornak művészietlen sivatagában oázis maradt. A magyar falu építészetileg üde, zamatos felépítését, harmonikus utcaképeit csak ott kezdte ki ez a kor, ahol a fejlődés valamely okból városias irányt vett (pl. járási székhelyek és közlekedési központok). A kisebb és távolabb eső faluk nagy tömege azonban megmaradt, ami volt.

A HÁBORÚ, az emberiség világszemléletének átalakulása és a több-éves építési téttlenség az építőművészet célkitűzéseit gyökeréig megváltoztatták. Az öt-hat év egyszerre kritikai távlatba hozta a közelmúlt művészetét is és ez a kritika lesújtónak bizonyult. A régi és új építészet között mély szakadék keletkezett.

Először a formalizmusnak fordított hátat az új kor, a maga új „sachlich“ formalizmusát úgy alkotván meg, mintha elődei bűnét is helyre akarná hozni. Egyidejűleg a célszerűség és egészség kérdéseiben a sokszor elfelejtett vagy elhanyagolt helyesebb alapra tértek vissza, amely vonatkozások — a helyenkinti túlzásokkal együtt — ma már közismertek.

Az építőművészetnek a háború utáni hatalmas lendületű átalakulásából, illetve ennek ma már lehiggadt eredményéből két alapvető elvet szeretnénk itt kiemelni, ezek:

1. A városképben az egyénieskedés, sivárság és befejezettség helyét összefüggő és nagyobb egységekre kiterjedő művészi megoldás keresése, harmóniára és befejezettségre való törekvés foglalja el, amely — az előzőkkel szemben — az utcában lakó és járókelő szemének kellemes és megnyugtató látványt nyújt.

2. Az építőművészet alkotó területe megváltozott: kevesebb súly kerül az egyes nagyszabású alkotásokra, egyben több figyelem a tömegesen készülő, kisebb építményekre, mert kulturális összérték szempontjából az utóbbiak hiányait az előzők nagyszerűsége nem pótolhatja.

Ez a két szempont valóban alapvetőnek is bizonyult. Aki végig-sétált a Berlin—Zehlendorfi egységes terv szerint épített lakótelepen vagy ehhez hasonlók egyikén, az a művészi elgondolást megtestesítő egységes és befejezett városkép lenyűgöző hatását nem tudja elfelejteni. Ugyanígy, aki a falusi telepések vagy ipari munkásság lakótelepét művészi eszközökkel látta megoldva, az ennek az általános kultúra szempontjából vett jelentőségét többre kell hogy becsülje, mint a leg-szebb középületét — balkáni környezetben.

Magyarország nem maradt a „modem“ építőművészi törekvések részére elzárt terület, mindazonáltal a fenti két elv eddig alig tudott érvényesülni.

Világszerte nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy az összkép (városkép) megjavítására, illetve az 1. alatt említett elv keresztülvitelére, egyrészt a stílusegység nem képez többé — miként a történelmi stílusok idejében — kellő természetes alapot, másrészt a háború előtti hatósági szabályzatok módszerei nem nyújtanak megfelelő módot a kérdés

hatalmi úton való szabályozására. Ezért új módszerekhez folyamodtak, nagy egységeket, ú. m. több utcára, néha egész városrészre kiterjedő épületcsoportot tettek tervszerű építészeti megoldás tárgyává: vagy úgy, hogy az építkezést közület vette kezébe és egyazon művész által tervezette meg, vagy pedig, hogy a városrendezési rész megtervezése után az egyes házak építésmódját oly szigorúan megkötötték, hogy az a külső összhangot is biztosította. Például egy utcásor bizonyos szakaszán nemcsak az utcásori vagy előkertes építést tették kötelezővé, hanem a főpárkány pontos magasságát és alakját, a tető hajlását, a homlokzat színét, sőt annak egyéb részleteit is azonosan, illetve az átfogó művészi megoldáshoz alkalmazkodóan kellett az összes telektulajdonosoknak felépíteni.

Mindehhez persze az építkezés megszervezésének új módszereire volt szükség. Ha gazdasági vagy politikai szempontból aggályok merültek is fel Bécs város lakóházépítő tevékenysége vagy a német Siedlungok (átfogó elgondolás és megszervezés alapján, egyszerre felépített lakótelepek) mintáinak átvétele tekintetében, egy még sem lehet vitás: az így elérhető művészi eredménnyel a nálunk régről fennmaradt kis-egységenkénti, kellően nem szabályozott „liberális” szellemű építőtevékenység (német gúnynéven: „Wildes Bauen”) nem veheti fel a versenyt.

Nálunk az építés kis magánépítők tevékenysége maradt, amelybe erősebb kézzel beavatkozni a magántulajdon és gazdasági szabadság csorbitását jelentette volna, ennek pedig a kommün utáni felfogás nem kedvezett. Nem is avatkoztak be hosszú ideig hatóságaink ebbe a kérdésbe, amint azt — sajnos — kőben megörökített bizonyítékok hosszú sora igazolja. Így a telekspekuláció túlzottan szabad mozgási lehetősége sok tekintetben nem kívánt telekosztódást hozott létre. A beépítési szabályzatok — még Budapesten is — nélkülöznek mindazt, amire a kitűzöttek érdekében szükség volna. A házak építési magassága ma sincsen kellően szabályozva, még főútvonalakra sem, erre nézve csak a legutóbbi házadómentességi rendelet tesz egy halvány kezdőlépést. Általában négyemeletes bérháznegyedben ma is megengedett dolog a maximálisnál alacsonyabb 1—2—3 emeletes házakat építeni. Hogy ebből milyen utcakép áll elő, azt jól lehet látni pl. a Lenke-úton és környékén. De még telkének teljes beépítésére sem köteleznek egy telektulajdonost, ami takaratlan tűzfalak keletkezésének, a városkép ezen legveszedelmesebb megrontójának külön bő forrása. Ha a Lágymányost és a Zuglót, fővárosunknak ezen most kiépülő új, szépreményű városrészeit szemléljük meg, amelyek új keletű városrendezési tervek alapján rövid idő alatt épültek ki: szomorúan állapíthatjuk meg, hogy ezek harmónia helyett csak a „Wildes Bauen” módszereinek illusztrálására alkalmas fényképanyagot szolgáltatják. Az egységes terv szerint felépült lakótelep, a művészi és gazdasági kapcsolatai révén fogalommal vált és kötetekre menő irodalommal rendelkező „Siedlung” — az albertfalvai lakóteleptől eltekintve — ismeretlen fogalom maradt Magyarországon.

A vázolt helyzet az 1930-as években némileg megváltozik, amikor is hatóságaink kénytelenek voltak belátni, hogy egy erősebb kéz be-

avatkozása nem kerülhető el. Így jöttek létre a szigorú építési előírások a vároldal lejtőire, az Erzsébet-sugárút betorkolására, a Szabadság-tér déli oldalára, a Horthy Miklós-körtér egy szakaszára, ahol ennek jó eredményét részben már felépítve szemlélhetjük. De mi ez a szükséglethez képest?

Elővárosainkban és vidéken a helyzet még a fővárosnál is rosszabb: itt mindenki úgy épít, ahogy akar. Még hozzá a házakat ími-olvasni alig tudó kőműves-iparosok tervezik és azok engedélyezéséhez sok esetben képzett szakközeg egyáltalán nem szól hozzá. A Balaton mentén 1936. évben kerekén egymillió pengő összegű villaépítés folyt; ezeket az esetek 92%-ában a vállalkozó kőművesmesterek tervezték és csak 8% alkalmazott hivatásos tervezőépítészt. Jöjjünk be a szélrózsa bármely irányából autóval Budapestre, percekig nem látunk mást szemünk előtt elvonulni, mint temérdek új kis házat — tengernyi sivárságot, tűzfal- és toronyerdőt, építési rendezetlenséget — „vad építkezést“, amely évtizedeken át fog itt éktelenkedni.

A háborút követő időszak alatt a falu építészetében is hatalmas kérdőjellel nő fel két fontos probléma: az építkezés egészségesebbé tétele és a védekezés a városias irányú rendezetlen, rossz ízlésű építésmód ellen. Szóljunk most erről.

MAR EMLÍTETTÜK, hogy kiindulásunk idején — a század fordulóján — a magyar falu és a falusi ház egységes volt, rendezett volt, szép volt. Ezt a jellegét elsősorban annak felépítése, ú. m. az útvezetés, telekosztódás, a házaknak a telken való elhelyezési rendszere, az épületek tömegében és tetőformáikban mutatkozó egyöntetűség, végül a fehér színezés (meszelés) adta meg. Ez a felépítés, mely nemcsak érdekes, hanem művészi és sokszor festői is, népies építészetünk kétségkívül nagy értéke még akkor is, ha nem tekinthető kizárólagosan magyar sajátosságnak. A falu általános felépítésében rejlő ezt a nagy összhangot az egyes épületek szép és értékes részletképzése egészíti ki. Ez utóbbi általában kétféle: néhol a népművészet motívumaiból fejlődött díszítés, főként faragás gazdagítja az épületet, másutt a formanyelv egyszerű, díszítések nélküli. Bármily érdekesek és népművészetünk gazdag fantáziájának gyönyörű tanujelei is a székelyföldön (de a csonkaország területén is) található, népies díszítésben bővelkedő parasztházak, mégsem állítható, hogy ezek fejlettebb művészi fokot és magasabb értéket képviselnének, mint az egyszerűbbek. Mert a legegyszerűbb alföldi falusi vagy tanyai ház a maga környezetében sokszor a harmónia tökéletes fokát nyújtja és a székelyföldihez csak úgy viszonylik, mint Bach zenéje Mozartéhoz.

A háború előtti kor érdeklődése a falusi építészet anyagából egyedül a népművészetet látta meg; amelyet nagyra becsült, sőt időnkint az általános építészeti formaképzés forrásául is tekintette, ami az építészeti stílusok akkori vajúdo időszakában érthető is. A kor érdeklődésének irányáról elmondottakra ékes bizonyítékok a szakirodalom akkori termékei: szép gyűjteményes kiadványok, melyekben a népművészeti vonatkozások bő feldolgozásán kívül egyebet még futó említésben sem találunk meg j ez a kor úgy szemlélte a magyar falu

házait, mint a külföldi idegen a mezőkövesdi varrottast. Ez tűnik ki nemcsak a Magyar Mérnök és Építész Egylet „Magyarországi parasztházak“ című 1904. évi, szép és sok értékes anyagot magában foglaló többkötetes kiadványából, de még az Állami Felső Építőipariskola növendékei által, Foerk Ernő tanár vezetése alatt kiadott „Szünidei felvételek“ című könyvből is. Ez utóbbi ugyan az 1918—25. években, időben tehát a háború után készült, szelleme azonban még a háború előtti. Vele kapcsolatban a fenti megjegyzés annál feltűnőbb, mert az intézethez, amelynek növendékei a kiadvány anyagát összehordták, gyakorlati természetű kérdések sokkal közelebb állanak, mint a népművészeti anyaggyűjtés, figyelmük ennek dacára a faluval kapcsolatban kizárólag az utóbbira irányult.

Shép volt tehát és problémátlan a magyar falu építészete egy emberöltővel előbb és a városi építészet dekadenciája még a legtovább ezt kímélte meg. A fővárostól, a lüktető közlekedés vonalától távolabb eső falvak ma is a régiek, szépek, ezek primitív építésmódját a városias „fejlődés“ még nem zavarta meg. Máig megmenekültek ezek a területek, de a támadás már útban van ellenük. A támadó: a városias, helyesebben a „rendezetlen városias“ építkezés, mely miután a főváros elővárosait, a vidéki városok perifériáit, sőt a nagyobb községek belterületeit már tönkretette, most a kisebb községek felé tart.

A veszély röviden kifejezhető: a régi falusias építésmóddal szakítva, kiki úgy építi majd házát, ahogy akarja, de szaktudás, áttekintés, mérlegelés nélkül. Az egyénieskedés korszaka, amely városainkat tönkretette, most érkezik el a falura és ott virágzik majd. A félig sem művelt iparostervezők egyénieskedése ez, amely minden eddigi látottnál szörnyűbbet produkál.

Honnan is legyen a falusi „kőművesiparosnak“ áttekintése, tudása? Honnan legyen a községi építési bizottságnak tudása, amelynek tagja közt egy szakember sincsen, legfeljebb egy másik kőművesmester?

Házak fognak épülni a főutcán felváltva, egyik az utca vonalán, a másik élőkért szabadonhagyásával. Egyik ház hosszában fog állani, a másik az útvonalra keresztbe. Az utcavonal mentén a telek felét majd szabadon hagyják és azt két tűzfal fogja örökre határolni. A tetőformák, a takaratlan tűzfalak rendezetlensége — ezekkel kapcsolatban — orgiát fog ülni. Úgy mint ezt nagyobb falvakban, a járási székhelyeken a főutcán, elővárosokban látjuk. A falusi kőműves — számtalanszor tapasztaltam — nem is tudja, hogy a takaratlan tűzfal nem szép és azt kerülni kell. Vállalkoznék-e magyar építész arra, hogy külföldi kollégáját Mezőkövesdre, a népművészet ma is virágzó otthonába, a szégyenletesen rendezetlen építkezésnek ebbe a hazájába elkísérje? És ha kénytelen volna, mit mondana ott, hogy rejtené el pirulását?

Sajnos, de ki kell mondani, a nép és iparossága, mesterembere csak addig jóízűségű, amíg ősi példáit követi. Ehelyett pedig mind szívesebben merít a szemében „fejlettebb“ városból, ennek abból a részéből, amelyet ő lát. Ez a rész pedig az előváros. A Rákosliget és hozzá hasonlók.

És most jön a másik nehézség: a régi szépséget — az egyes házak szépségét — sokszor a nádfedés, a kicsi ablak, az alacsony ereszt ro-

RENDEZETT, EGYSÉGES VÁROSKÉPEK *(német példák)*

SZABÁLYOZATLAN ÉPÍTÉS *(Budapest)*

A MAGYAR FALU ÉPÍTÉSI RENDSZERE

AZ UTCASOR MEGBONTÁSA
ÚJ, HIBÁS HÁZAKKAL

TŰZFALAKKAL KEZDŐDŐ
ÚJ TELEP

mantikája adja meg. A nádat és szalmát kiöli a technika és a tűzveszély, az arányokat megváltoztatják az egészséges építés mellőzhetetlen követelményei. Mindezt a művészileg amúgy is hanyatló korban, született ízlés és ihlet nélküli mesteremberekkel átalakítani: nem kell-e ebbe a falu még nemrég oly értékes építőművészeinek szükségképpen belepusztulnia?

DE A FALUSI ÉPÍTKEZÉS szabályozásának kérdése, hosszú érdektelenség után, lassan-lassan mégis csak érik és ha az előjelek nem csalnak, egy hatósági beavatkozás szándékához elvben már nem sok hiányzik. Talán előbb lennének, ha állami háztartásunk viszonyai javulnának és a közigazgatási tisztviselők létszámának a szükséges vidéki mérnöki személyzettel való megnövelése nem látszanék lehetetlennek.

Nyílt kérdés azonban, hogy milyen célkitűzéssel és milyen módszerrel nyúljunk majd a nehéz és kuszáit tárgyunk rendezéséhez.

Az ideális cél az volna, hogy a falusiakat *a)* egészséges, *b)* szép és népművészetet ismét befogadó, *c)* a falukép egységébe harmonikusan beilleszkedő építésmódra szoktassuk, illetve kényszerítsük. Minthogy azonban ez már első olvasásra is láthatóan túlnagy program ahhoz, hogy gyakorlatilag meg volna valósítható, a tehető engedményekkel, illetve a fontosság szerinti sorrend kérdésével is foglalkoznunk kell.

Nem fér alku az egészségügyi vonatkozásokhoz, nemcsak azért, mert ez vitális érdek, hanem azért sem, mert a hatósági beavatkozásra ez fog döntő okul szolgálni és így a végrehajtásban is ez lesz a vezető szempont.

Az egészségügyi vonatkozások kielégítésének módjait ez alkalommal¹ nem részletezzük és csupán arra utalunk, hogy ez kétirányú tennivalót kíván: 1. egy megfelelő országos érvényű egységes építésügyi szabályrendelet megalkotását (ennek előmunkálatai már folynak), 2. a rendelet megfelelő végrehajtását, ami a mérnökség bevonása nélkül nem érhető el. A kettő közül a szabályrendelet a könnyebb, a végrehajtás a nehezebb rész, mert az építetők a szigorúbb és anyagilag is terhes előírások ellen passzív ellenállást fognak kifejteni, amelynek leküzdése szigorú ellenőrzést kíván, ez pedig a földrajzilag szétszórta építkezéseknél nem lebecsülendő adminisztrációs gondot jelent.

Ami a népies építészet stílusát, a népies építőművészet újjáélesztését illeti: itt meglehetősen a várakozás álláspontjára vagyunk kárhoztatva. Egy rossz ízlésű, ihletettség nélküli nemzedék építőművészeiét (különösen az alacsony kultúrfokú rétegét) csak egy szerencsésebb, ihletett időszak fogja gyökeresen megváltoztatni; bárha ne váratna ez sokáig magára. Ezt azonban erőltetni, propagandától számottevő eredményt várni — nem vallana a helyzet reális ismeretére. Ezzel nem mondjuk azt, hogy ilyen irányban ne tevékenykedjünk, csupán az alaptalan optimizmust követő csalódástól kívánjuk magunkat megóvni. A fejlesztés viszonylag eredményesebb módja még az épületek útján, tehát élő példával történő iránymutatás, ami tapasztalat

¹ Részletesebben 1. szerző „A falusi építészet helyzete és feladatai“ c. cikkében, Magyar Szemle 1934. 4. sz.

szerint inkább gyakorol vonzó hatást és kevésbé is érhető félre, mint az írás vagy az ékesszólás.

Amíg tehát a stílus kérdésében nagyobbrészt passzivitásra vagyunk utalva, addig a falu városépítészeti (beépítési) kérdéseinek rendezése — ez az összhatás szempontjából amúgy is fontosabbnak bizonyult rész — nem tűnik fel elérhetetlennek. Nem akarjuk a feladatot lekicsinyelni: háromezer falu rendezési tervét elkészíteni és életbe léptetni Magyarországon, ahol magyar városaink is rendezetlenek és a városrendezés még vezető városainknak is leggyengébb oldala, talán túl merész tervnek tetszhetik, bár kedvezően esik a mérlegbe az, hogy falun a szabályozás sokkal egyszerűbb módszerekkel és eszközökkel dolgozhat, mint városban. Ha a múltban megszokott cselekvési tehetlenséggel számolunk, nem is lesz a falurendezésből még hosszú ideig semmi. Ha azonban a politikai szervezkedés, a pénzügyi, kereskedelmi, sőt egészségügyi adminisztráció terén oly nagy fejlődést tudott a magyar élet még vidéken is felmutatni: miért ne lehetne egy valóban alkotó kérdésben a tevékenységnek új rendszerét bevezetni?

Még a leghatározottabb cselekvés is — a dolog természetéhez képest — évtizedes munkálatot jelent, de ez már a városrendezés természetéhez tartozik, hogy t. i. minden nemzedék munkájának gyümölcsét a következő nemzedék élvezi. Ha a háború után helyesen nyúltunk volna bele a falu építészetébe, úgy idevágó helyzetünk ma ötven esztendővel lehetne előbbre; de még ma is érdemes a munkába belefogni, mert minden évi várakozás egy évtized késlekedést jelent.

KOTSIS ENDRE